

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПОЛИТОЛОГИЯ“

Славей Христова Чолакова
Докторант по специалност „Политология“
Шифър 05.11.02

АВТОРЕФЕРАТ
на дисертационен труд на тема:

**Институционализация на етническите партии
и развитие на партийната система в
Македония
(2001 г. – 2014 г.)**

За присъждане на научна и образователна степен „доктор“

Консултант:

Проф. дфн Георги Карасимеонов

Рецензенти:

Доц. д-р. Добрин Канев
Доц. д-р Борис Попиванов

София, 2017

СЪДЪРЖАНИЕ

I.	Увод	3
II.	Първа глава – Етнически партии и партийни системи	10
	2.1. Етническа партия	10
	2.1.1. Какво е етническа група	11
	2.1.2. Какво е етническа партия	11
	2.1.3. Индикатори за класификация на етнически партии	13
	2.1.4. Измерване на индикаторите	18
	2.2. Партийна система на Република Македония. Особености на албанските партии в Република Македония	24
	2.3. Етнически партии и партийни системи	30
	2.4. Институционализация	32
III.	Втора глава – Албанското малцинство в Република Македония и създаването на ДПА и ДСИ	40
	3.1. Независима Република Македония – създаване и начално развитие	40
	3.2. Албанците от Кралство на сърби, хървати и словенци до 1991 г.	43
	3.2.1. Характеристика на албанците на Балканите	41
	3.2.2. Албанците до Първата световна война	46
	3.2.3. Първата световна война и Албанската идея	48
	3.2.4. Междувоеен период и Втората световна война	49
	3.2.5. Албанците в Югославия през втората половина на XX в.	50
	3.3. Създаване на партиите на албанците (1991 – 2001 г.)	54
	3.3.1. Албанците в Република Македония	55
	3.3.2. Първите партии на албанците – ПДП и НДП	57
	3.3.3. Създаване на ДПА	60
	3.3.4. Събитията от 2001 г., Охридско споразумение и създаване на ДСИ	62
IV.	Трета глава – Партийни приоритети, изборни резултати и количествен анализ	70
	4.1. Парламентарни избори в периода 2001 – 2014 г.	70
	4.1.1. Програми и приоритети	70
	4.1.2. Изборни резултати	75
	4.2. Количествен анализ	94
V.	Заклучение	111
VI.	Литература	114
VII.	Приложения	125

1. Лични мотиви

Македония винаги предизвиква особен интерес сред българите. Причините за това са комплексни, но в повечето случаи на първо място излиза историята. До голяма степен именно фактът, че всеки има мнение по въпросите за Македония, беше и първоначалната причина, която привлече вниманието ми към тази държава. Запознаването с политическото ѝ устройство след отделянето ѝ от Социалистическа федеративна република Югославия (СФРЮ) доведе до задълбочаване на интереса ми.

Интерес за мен представляват междуетническото съжителство и начинът на изграждане на подобен тип държава, отчитайки този факт. В Македония процесът на изграждане на национална идентичност се развива повече от век по-късно спрямо останалите държави в региона. Когато към това прибавим наличието на многобройно албанско малцинство, което има две собствени държави в съседство (Албания и Косово), както и наличието на международни организации като Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО) и Европейския съюз (ЕС), този процес става още по-интересен за изследване.

2. Цели, хипотези и задачи

Обектът, в чийто рамки се работи в дисертационния труд, е партийната система на Македония. Основен **предмет** на изследването са значимите етнически партии в страната, като се акцентира именно на тези, свързани с албанското малцинство. Основната **цел** е да се определи ролята на институционализацията на етническите партии за развитието на партийната система в страната. Постигането на така зададената цел изисква да се поставят и определени **задачи**, изпълнението на които да способства за постигане на крайния резултат. На първо място са уточнени термините, с които се работи. За целта се изяснява какво се разбира под етническа партия. В този раздел се доказва и етническият характер на двете най-големи партии на албанското малцинство – **Демократическата партия на албанците (ДПА)** и **Демократичния съюз за интеграция (ДСИ)**. Следва да се уточни, че в дисертацията се разглеждат подробно само тези две партии, тъй като те са единствените значими за партийната система в страната етнически партии. В Македония има и други по-малки партии, които могат да бъдат определени също като етнически – това са Демократическа лига на бошнаците, Демократическа партия на сърбите в Македония, Демократическа партия на турците в Македония, Обединена партия на ромите в

Македония, Национално демократично възраждане (албанска), но те обикновено са част от коалиции и влиянието, което имат, както ще имаме възможност да проследим, не е сравнимо с това на ДПА и ДСИ.

В началото на изследването могат да бъдат открити две ключови **хипотези**, които са и изходна точка за работата. Първата хипотеза е свързана с характера на разглежданите партии ДПА и ДСИ – предполага се, че през разглеждания в дисертацията период тези две партии са етнически.

Втората хипотеза е свързана с институционализацията. В този период етническите партии способстват за институционализацията и спомагат за смекчаване на етническия кливидж в Македония.

За целите на изследването е избран **периода** 2001 г. – 2014 г. През пролетта на 2001 г., наличието на цял комплекс от социално-икономически, демографски, политически и културно-идентификационни фактори доведе до въоръжен конфликт между македонци и албанци в Република Македония. Развитието на кризата ускори намесата на международната общност. В Скопие идват генералния секретар на НАТО Джордж Робъртсън, външния министър на Белгия Луи Мишел, която председателства ЕС, и Върховния представител на ЕС по външната политика и сигурността Хавиер Солана. В същия ден на тяхното пристигане – 13 август 2001 г., в Охрид, македонското правителство и представителите на местните албански партии подписват т.нар. Рамково споразумение, известно и като Охридски договор, чиято съставна част влиза в новата конституция на страната.

Част от **първата задача** е изясняването и на другите два основни термина, с които се работи. Разгледани са научните модели за партийна система, след което се разгледа и анализира конкретно партийната система на Македония. Накрая се уточнява и значението на термина „институционализация“. За тази цел се извежда връзката между институционализацията на етническите партии и развитието на партийната система в Македония.

Изпълнението на **втората задача** е свързано с проследяване на процеса на създаване и развитие на Македония след отделянето ѝ от СФРЮ. Извеждат се основните проблеми във вътрешно- и външнополитически план и се формулират изводи относно поведението на политическите партии и в частност на „албанските“ партии.

Третата задача е свързана с изучаването на процеса на създаване на водещите „албански“ партии – ДПА и ДСИ. Това се предопределя от факта, че двете партии се създават при различни обстоятелства и по различен начин, което определя и техния характер, прилики и различия. Ето защо се налага необходимостта от проследяване на тези събития в исторически аспект.

Четвъртата задача има за цел да се изведе връзката между резултатите в избирателните райони в страната и техния етнически характер на основата на работа с информация от първични извори.

Петата задача, която трябва да помогне за постигане на поставената цел на изследването, е емпирично доказване на заложените хипотези.

3. Теоретична рамка и методология

В хода на изпълнение на задачите са използвани няколко вида **източници**, които са обособени в три основни групи – политологична литература, историческа литература и първични източници. **Първата група източници** от своя страна е разделена в три основни направления. Първото е свързано с преглед на теоретични трудове за етническите партии и етническите конфликти. Второто разглежда основни разработки, свързани с изследване на партиите и партийните системи, а третото разглежда проблемите на институционализацията.

Трябва да се отбележи, че като цяло няма богата литература по въпросите на етническите партии. Едни от значимите изследователи, които работят по проблема са Доналд Хоровиц, Джон Ишияма, Канчан Чандра.

Хоровиц дава първите определения за това какво е етническа партия и посвещава голяма част от изследванията си именно на тази проблематика. Ишияма изследва европейски, евразийски и африкански (особено етиопски) етнически конфликти и етнически политики, както и демократизацията и политическите партии в посткомунистическа Русия. Канчан Чандра от своя страна работи в най-тесен план по проблемите на етническите партии, етническата идентичност, ефекта на етническата мобилизация върху стабилността на демокрацията. Тя създава модел за определяне дали една партия има етнически характер, както и нова концептуална рамка как да мислим за етническата идентичност. Чандра използва тази рамка, за да теоретизира връзката между етническата принадлежност, политиката и икономиката.

Значителен принос за изследването на темата на Балканите има Флориан Бибер (Bieber, 2104), който на базата на case study разглежда и сравнява държави, при които се наблюдава power sharing механизъм (механизъм за споделяне на властта) – Босна, Ливан, Белгия. Също така Мария Койнова (Koinova, 2013), която разглежда България, Македония и Косово като три случая със сходни характеристики, но със съвсем различен резултат: България като пример за държава, в която конфликтът между мнозинство и малцинство се разрешава без насилие, Косово – като пример за насилие и Македония, където положението е някъде по средата. Друг български изследовател, който работи по тази проблематика е Мария Спирова. Тя съсредоточава проучванията си върху демократичното представителство на етническите малцинства, политическите партии, партийния патронаж и корупцията.

Втората подгрупа политологична литература е свързана с изследвания, посветени на развитието на политическите партии и партийни системи. Тук могат да се посочат имената на Морис Дюверже (Duverger, 1954), Джовани Сартори (Sartori, 1976), Робърт Дал (Dahl, 1966, 1990). Тези автори дават определения и създават модели за политическите партии и партийните системи. Български автори работили по тази тема са Георги Карасимеонов (Карасимеонов, 2000; 2006), Румяна Коларова (Коларова, 2002), Мария Спирова (Spirova, 2005).

Третата подгрупа политологична литература са трудове, които разглеждат процесите, свързани с институционализацията. Тук като основни могат да бъдат посочени публикациите на Манаринг и Торкал (Mainwaring and Torcal, 2005). Двамата разглеждат и сравняват институционализацията в добре развитите икономически демокрации и тези с по-ниско ниво на развитие като разкриват разликите между партийните системи в тези държави. Те се свързват с различия в електоралната волатилност, връзката между партиите и избирателите, както и тази между избирателите и кандидатите.

Ползата от институционализацията на партийните системи се изследва и от автори като Адам Пршеворски (Przeworski, 1975), който твърди, че институционализираните системи са по-стабилни, тъй като моделите на партийна конкуренция следват явна закономерност. Торкал, Гюнтер и Монтеро (Torcal, Gunther and Montero, 2002) посочват като положителна черта на тези системи признанието на легитимността на партиите от страна на политическите актьори. Самюъл Хънтингтън също оценява положително институционализацията като казва, че в тези държави

партийните организации придобиват независимост и свой собствен облик (Huntington, 1968).

Във **втората група източници** влизат съчинения, посветени на проследяването на отношенията на албанците и македонците в страната. В голямата си част това са исторически текстове, които ни дават възможност да се запознаем с албанската етническа общност на Балканите, нейното развитие в рамките на отделни държави, както и позицията им във властта в Македония. Кръстьо Манчев, Милчо Лалков, Антонина Желязкова, Антон Първанов, Марияна Стамова, Соня Хинкова, Мария Чавдарова и др. са част от изследователите на Балканите в исторически и икономически план. Ще си позволя да групирам цитираните автори по следния начин: за историческото развитие на процесите ключови автори са Кръстьо Манчев, Милчо Лалков, Антон Първанов, Марияна Стамова. Манчев посвещава трудовете си на историята на балканските народи, както и на историята на националния въпрос на Балканите. Лалков се занимава с проблемите на българо – югославските политически отношения и връзки. Антон Първанов и Марияна Стамова изследват въпросите, вързани с албанското население на Балканите. Монографията на Лалков за „косовския възел” разглежда проблема от неговото възникване през 1913 г. до едностранното провъзгласяване на независимост на Косово през 2008 г. Той разглежда етнополитическото организиране на албанците в Македония след разпадането на Югославия. Заедно с Марияна Стамова изследват етнонационалните процеси в Югоизточна Европа. Антонина Желязкова изследва проблемите на албанския национализъм. Нейните изследвания дават по-ясна представа за начина на възприемане на различни събития в рамките на македонското общество, както от страна на македонците, така и от страна на албанците. По въпросите на икономическото състояние на Македония, а и на балканските страни основни са трудовете на Мария Чавдарова.

В **третата група** влизат всички **източници**, които ни дават първична информация – данни от институти, международни организации, преброявания, изборни резултати от Централната избирателна комисия на Македония, декларации на основните политически партии, текстовете на Конституцията и от Охридското споразумение.

Основните **методи**, които са приложени за анализиране на информацията са количественият метод, методът на анализ и синтез и исторически метод. За целите на

количествения метод са разгледани данни от проведените избори в разглеждания период 2001 г. – 2014 г., а също така за получаване на допълнителна информация е използвана програмата SPSS. Методът на анализ и синтез е използван при разглеждането на нормативни документи, каквито са част от представените документи на партиите, международни документи, Конституцията и др. Историческият метод се приложи при разглеждането на процеса на създаване на независимата Македонска държава, както и формирането на албанските партии.

4. Резултатите

4.1. Модел за класификация на етнически партии:

Началната фаза на работа бе свързана с възприемане на теоретичен модел за класификация на етнически партии (Chandra, 2011). Той бе подробно разгледан като се изведоха основните индикатори, които следваше да бъдат разглеждани. След това се премина към прилагане на този модел за македонската реалност. Беше извършена операционализация, чийто резултатите доказаха по научен път етническият характер на разглежданите в дисертацията като основни партии на албанците в Македония Демократическа партия на албанците и Демократичен съюз за интеграция.

Ще представя накратко индикаторите от модела. Първият предложен индикатор е *класификация въз основа на името*. Според Чандра името на една партия може да даде добра информация за това дали партията е етническа. Тя смята за сигурен знак за намерение да се защитават интересите на дадена етническа група наличието на наименованието на тази група в името на партията. Аналогична е връзката за мултиетническите и неетническите партии. Трябва да отбележим обаче един малък, но съществен пропуск в този индикатор – възможността за допускане на грешка при определянето на типа партия, ръководейки се само от името на партията. Пример за това е българската партия Движение за права и свободи, която някои автори като Джон Ишияма категорично ще поставят в графата неетнически партии само заради липсата на посочване на етническа група в наименованието. Това обаче би могло да се дължи на забрана посредством Конституцията за създаване на партии на етническа основа. Ето защо, при анализа трябва да се внимава и да се отчита възможността за допускане на грешка при измерването на този индикатор.

Всъщност ДПА е първата политическа партия в страната, която открито показва обвързаността си с определена етническа група. Това става след разпадането на

Партията за демократичен просперитет и обединението на едно от нейните крила с Народнодемократическата партия. Тези процеси са разгледани в отделна глава.

От своя страна ДСИ не съдържа нищо етническо в своето наименование. Той обаче е прекият наследник на единия главен участник в конфликта между македонци и албанци през 2001 г. – Армията за национално освобождение, която от своя страна има връзки с косовската Армия за освобождение на Косово. Трудно може да бъде оспорен и албанският характер на тази организация. Ето защо може да се направи заключението, че отсъствието на изрично спомената етническа категория в наименованието на ДСИ не е сигурен белег, че тази партия не е етническа.

Вторият индикатор, който Чандра предлага, е *класификация въз основа на специфичните партийни послания*. Според нея е необходимо връзката с дадена етническа група да бъде конкретно назована, а не просто да е показвана посредством различни символи (флаг, цветове, лого и др.). Много важен момент тук е да се определи дали наличието на етническа категория (наименование на някоя етническа група) в името на партията е и централна част от партийната платформа.

За измерването на втория индикатор ни помагат четирите критерия, описани в модела на Чандра – даване на предимство на конкретна етническа група в политическите платформи на партиите, защитаване на интересите на тази група, определянето и открояването им като по-важни от тези, на която и да е друга група в рамките на различни кампании. След извършване на операционализация може да се направи извода, че и ДПА, и ДСИ отговарят на изискванията, посочени в този индикатор. От прегледа, свързан с основаването на ДПА е видно, че една от основните причини, които водят до разцепление в Партията за демократичен просперитет (ПДП), а в последствие и до създаването на ДПА, е сериозното недоволство на част от лидерите и категоричната им позиция, че интересите на албанското малцинство в страната не са защитени по най-добрия възможен начин. Партията от самото начало се обявява, а в последствие категорично следва линията, за по-добро представяне на албанците и намесата им пряко в управлението на страната.

Що се отнася до ДСИ, то той не е много по-различен случай. По време на първия конгрес на партията, състоял се на 5 юни 2002 г. в Тетово, се препотвърждават принципите, които ще следва партията. Те са поставени още предишната година и включват гаранции за подобряване на положението на албанците в Македония. Някои от тези принципи са свързани с признаването на албанците за държавотворен народ в

Конституцията; издигането на албанския език в официален; увеличаването на броя етнически албанци, назначавани на държавна работа и други. Това е сериозно доказателство за насочеността на партията в полза на албанския етнос в страната.

Третият индикатор на Чандра е относно *класификация въз основа на позиции по определени въпроси*. Този индикатор е труден за определяне, тъй като все още не е постигнато единодушие относно това кога един въпрос може да бъде категоризиран като етнически и кога не. Трябва обаче да се има предвид принципната разлика по някои въпроси, които имат тези две партии (ДПА и ДСИ) спрямо неетническите партии в страната. Пример за такава разлика е позицията относно спора за името на държавата със съседна Гърция. Добре известно е, че този спор е ключова преграда пред влизането на Македония в НАТО и ЕС. И докато „македонските партии”¹ и особено управляващата в момента ВМРО-ДПМНЕ продължават да отстояват твърда позиция за непреклонност и отказ за промяна на името, то „албанските партии”² са съгласни щом това ще доведе до желания резултат. От този пример може да се направи заключение, че „албанските партии” са склонни да омаловажат позициите на „македонските партии”.

Четвъртият индикатор се базира на анализа на отговорите за *класификация въз основа на косвено активирание на етническа идентичност*. Тук Чандра стъпва на теорията, че партиите могат да изпращат кодирани съобщения към своя електорат. Те могат да бъдат отправяни към конкретна целева аудитория без задължително да се конфронтират с другите публики.

Със сигурност може да се каже, че в реториката и на двете партии се забелязва разделение на „приятели” и „врагове”. Нещо повече и двете смятат, че интересите на албанците не са представени достатъчно добре като всяка една от тях изявява желание да бъде главен представител. Тук обаче се наблюдава едно много интересно разделение между тях. То не е толкова на идейна основа, колкото на управленска, тъй като и двете партии желаят да бъдат в управлението. Между другото, следва да се подчертае, че това е и една от важните характеристики на „албанските партии” в Македония – те са неизменен участник в управлението, тъй като на практика, както разглеждаме в дисертационния труд, е почти невъзможно да се създаде некоалиционно правителство.

¹ Когато в текста се използва „македонска партия” ще се има предвид партиите, които не са партии на някое малцинство (неетнически партии)

² Под „албански партии” в текста ще се разбира партии, представляващи албанското етническо малцинство в частност ДПА и ДСИ

Това от една страна осигурява перманентно албанско представителство във властта, а от друга води до интересни промени в реториката спрямо другите партии, която се променя в зависимост от това с коя партия ще се създава коалиция.

Следващият индикатор, който приложихме, за да се провери дали една партия е етническа или не, е *класификация въз основа на гласовете на групата (group's vote)*. В този случай се използват данните от гласуването за дадена партия като се прави проверка за това дали дадена партия получава подкрепата на преобладаващата част от дадена етническа група. В случая важни са не отделните гласове, а общото гласуване на групата. Според определенията, които Чандра дава за различните видове партии и спрямо получените резултати се преценява като каква може да бъде категоризирана разглежданата партия.

Изходният въпрос за анализа тук е дали източниците на подкрепа на тези две партии са свързани с някоя етническа група. Отговорът на този въпрос е категорично положителен, което се доказва от документите, свързани с тяхното създаване. Нещо повече – албанското малцинство е преобладаващата част от електората им. Анализът на резултатите от проведените избори през разглеждания период ясно показва, че мнозинството на гласовете на която и да е от двете партии идват именно от етническата група на албанците; тази група изключва значителна част от населението, а именно македонците. Ето защо заключението и от индикатора за начина на гласуване говори, че ДПА и ДСИ са по-скоро етнически партии.

Шестият индикатор е т.нар. *party votes*. Той е представен още от Доналд Хоровиц (Horowitz, 1985), а в последствие е използван също от Мозафар и Скарит (Mozaffar and Scarriitt, 2000). Както и при предишния индикатор, така и тук се разглежда подкрепата, която получава партията. Доналд Хоровиц разглежда този тип гласуване като съществен феномен, който не трябва да бъде подценяван. Според него то може да бъде разбрано по няколко различни начина, а именно – когато членовете на една етническа партия гласуват предимно за една партия; когато членовете на групата гласуват за кандидат, който е представител на същата етническа група; и накрая определението, което възприемат повечето изследователи – етническо гласуване означава гласуване за партия, която се идентифицира с етническата група на избирателя, независимо кои са кандидатите (Horowitz, 1985). За разлика от Хоровиц, който ако можем да обобщим посочва, че „*тест за етническата партия е простото*

разпределение на подкрепата”³, Чандра твърди, че това е един от възможните начини, а не единственият критерий за определяне дали партията е етническа или не.

Предпоследният индикатор в предложената от Канчан Чандра схема за класифициране на партиите е свързан с наличието на *етническо ръководство*. В случая под ръководство трябва да се разбира лицата, които взимат стратегическите решения за партията на национално ниво. Тук от голямо значение е дали лидерът е представител на етническата група, която представлява и как се идентифицира той публично.

И тук може да се определи, че и двете партии отговарят на изискването, тъй като управленското звено и на ДПА, и на ДСИ, се състои от етнически албанци. Лидерът на ДПА, след откъсването ѝ от НДП е Арбен Джафери, а по-късно и понастоящем е Мендух Тачи. Нещо повече – лидерът на ДСИ Али Ахмети в един период от управлението на партията живее в Косово, а не в Македония. Недвусмислен факт, който дава ясна представа за ориентацията на партията.

Осмият индикатор се отнася до *арената на оспорване (arena of contestation)*. Той е свързан с конкретната територия или регион, за който се борят партиите. Изследването недвусмислено показва следното: при всички проведени избори в анализирания период, в регионите, в които преобладава албанско население изборите се печелят от албанските партии, като се забелязва редуване на резултатите.

4.2. Историческа основа на исканията на албанските партии

Класифицирането на ДПА и ДСИ като етнически партии даде възможност да се продължи анализът по дисертационната тема. Беше направен исторически преглед на положението на албанците на Балканите от края на XIX век като се отчетоха някои различия между тях. Беше посочено и различното икономическо и социално положение, което имат в рамките както на различни държави, така и в различни републики на Югославия. Според албанците те са били пренебрегвани още от времето на създаването на Кралството на сърби, хървати и словенци (КСХС), техните интереси не са били защитавани и не им е дадено право на самостоятелно представителство. Това е основата, на която стъпват в последствие албанските партии в Македония.

В хода на изследването се направи разлика между албанските общности. Албанците на Балканите са разделени в три големи общности – албанците в Албания,

³ Horowitz, Donald – *ibid.* pp 293

албанците в Косово и тези в Република Македония⁴. Развитието им в рамките на три отделни области обяснява до голяма степен и различията, които съществуват днес (Schwandner-Sievers and Fischer, 2002). Информацията в Таблица №1 представя част от приликите и разликите, които съществуват между тях.

Прилики и разлики между албанските общности в Македония, Албания и Косово

Таблица №1

Общи черти		Различия	
1	Единен етнически произход	1	Религиозна принадлежност ⁵
2	Единен общоалбански говорим и литературен език с две наречия – южно (тоско) и северно (гегско)	2	Езикови различия на базата на чуждици
3	Единна национална идентичност	3	Различна народопсихология (в зависимост от държавата, на чиято територия е малцинството)
4	Съхранена албанска идентичност на базата на езика и традициите поколения наред		

По Симеонова, В. - „Албания и албанските етнически общности в нейното непосредствено съседство” в Първанов, А. (ред). Етномажцинствени проблеми в Югоизточна Европа през 90-те години на ХХ век и евроатлантическата интеграция на България, София, Албатрос, 20

Интересно е да се проследи по какъв начин посочените черти се отразяват на взаимоотношенията на тези групи днес (Виж повече в: Симеонова, 2001; Стамова, 2001). Попадането им в рамките на различни държави и развиващи се в различни общества и системи в продължение на десетилетия е довело до формирането на съществени различия между тях. Втората половина на ХХ век слага най-голяма бариера между тези групи, именно заради развитието на самите държави – Албания на Енвер Ходжа, обявила пълна изолация от целия свят и Югославия на Тито – държава, много по-отворена към новостите и Запада. Албанците от Македония и Косово попадат в рамките на СФРЮ като това им дава възможност за пътуване и по-широк кръгозор. Това е в противовес на изолацията, в която се намират тези в Албания. Когато след

⁴ Това е единият тип делене. Другият е на базата на племена (планински, полупланински и равнинни) и на южни и северни (геги и тоски). Използваното тук делене е факт от 1912 – 1919 г.

⁵ Що се отнася до исляма една част от албанците изповядват ортодоксалния ислям, а друга бекташизма. Специфична религиозна секта, която позволява да бъдат запазени традиции, обичаи и облекла, както и клановата обособеност на албанците. Повече по въпроса виж в: “Türk kültürü ve hacı Bektaş Veli”, tek 44, Ankara, 2007; Yaman, M. – “Alevilik: inanç – edeb – erkan”, İstanbul, 2001; Kaya, H. – “Alevi Bektaşî”, İstanbul, 1996

1991 г. и особено през 1999 г. те получават възможност да се срещнат се оказва, че не се харесват взаимно. Косоварите са с много по-големи финансови възможности от албанците и демонстративно показват този факт. Освен това, така мечтаната майка-родина не се оказва това, което са си представяли.

Тази разлика до голяма степен се дължи на положението, което са имали албанците във Федерацията. Участието им в работата на обществените и държавните служби не е било често и те се ориентират към бизнес, търговия, наемен труд и земеделие, за да изхранват семействата си – това им дава възможност да се сдобият с някакви капитали и да изградят търговски умения и връзки (Първанов и Стамова, 2003). Трябва да се отбележи обаче, че след разпадането на СФРЮ албанците се включват пряко в политическия живот. Въпреки това едно от основните обвинения на ДПА ще бъде, че изолираността на албанците от политиката в продължение на десетилетия е довела до сериозно недоволство сред този етнос.

4.3. Програми и приоритети на албанските партии

В дисертацията се обръща внимание основно на две партии – ДПА и ДСИ. Причина за това е, че те са единствените етнически партии в посочения период, които имат значение за партийната система. Част от работата бе свързана с разглеждането на начина на създаване на тези партии, с техните програми и приоритети. Следващата Таблица №2 представя основните разлики между двете партии.

Таблица №2

Критерии	ДСИ	ДПА
Състав на ръководното звено	Емигрантска	Местна
Начин на постигане на целите	Воюват за права	Борят се за права
Образование на избирателите	По-образовани, завършили в чужбина; не говорят македонската книжовна норма	По-слабо образовани
Идеологическа нагласа	Москва и Прищина	Вашингтон и Тирана

По Митев, П-Е., Желязкова, А., Стойковски, Г., (2008)

Има няколко интересни различия, които се наблюдават между тези две партии по отношение на състав на ръководното звено на партията, начина по който се опитват да реализират целите си, нивото на образование на избирателите им и идеологическата

им нагласа. Първата сериозна разлика се състои в ръководното звено. ДПА е създадена главно от местни хора, родени в Македония, докато ДСИ е по-скоро емигрантска партия. Втората разлика е свързана с определянето на какъв път избират за постигане на своите цели. ДПА използва предимно политическия като се „бори“, докато ДСИ „воюва“. Следващата разлика е свързана с нивото на образование. В ДПА хората са по-слабо образовани, докато в ДСИ болшинството са завършили в чужбина като част от тях дори не владеят македонската книжовна норма. Накрая идват и разликите по чисто идейно влияние. ДПА е свързана предимно с Вашингтон и Тирана, а ДСИ с Москва и Прищина (Виж повече в: Митев, Желязкова и Стойковски, 2008).

Не без значение са и обстоятелствата, при които се формират партиите. ДПА се създава по демократичен и общоприет път, докато ДСИ се явява приемник на бойците от албанска страна по време на събитията от 2001 г. Това до голяма степен обуславя и различния характер на двете партии в началото на разглеждания период.

При анализирането на двете партии направи впечатление, че няма принципна разлика в основните цели и задачи, залегнали в учредителните документи и в програмите им. Основната разделителна линия в последствие ще бъде по отношение на позицията за действията от 2001 г. Въоръженият конфликт и Охридското споразумение играят изключително важна роля през анализирания период.

В периода 2001 г. – 2014 г. в Македония са проведени пет пъти парламентарни избори. Първите два са през 2002 г. и 2004 г., вторите два са предсрочни и са проведени съответно през 2008 г. и 2011 г., а последните – през 2014 г.

Интересен факт е, че двете големи „албански партии“ – ДПА и ДСИ не излизат с ясни и конкретни програми за предизборните си кампании. Ако такива има, те са в силно ограничен тираж, предимно на албански език и е трудно да се открият към днешна дата. Може да се каже, че като цяло те не залагат на предизборни обещания, а разчитат на сигурността на своя етнически вот. Въпреки това в архивите на партиите могат да се намерят някои документи, които да ни дадат представа за основните приоритети, цели и задачи, които си поставя всяка от тях.

Трябва да се отбележи, че това явление се вписва много добре в разгледания в първа глава модел на Канчан Чандра. Тези партии не разчитат на програми, а на символи и реторика, за да мобилизират своя електорат.

Според член 15 от Статута на ДСИ, партията се ангажира със следните задачи:

- Запазване на териториалната цялост и суверенитета на Македония;
- Използване на демократични принципи в политическите действия;
- Превръщане на Македония в мултиетническа държава, в която всички граждани ще се чувстват свободни и равни;
- Интеграция на страната в евроатлантическите структури;
- Установяване на съвременна икономическа система на базата на пазарна икономика и лоялна конкуренция, която да увеличи благосъстоянието на населението;
- Създаването на социално функционираща система, която да осигури достоен живот на гражданите;
- Изграждане на институционални мерки за опазване на околната среда;
- Развитие на културните ценности, които насърчават мултикултурната комуникация;
- Осигуряване на качествено образование, изградено на принципа на професионализма;
- По-добро положение на жените в различните нива на вземане на решения;
- Създаване на условия за участие на младите хора в спортни дейности.

Тези основни приоритети са преповторени отново на следващия конгрес на партията през 2009 г. и са основните точки, с които се борят за гласовете на своите избиратели.

Единственият документ, който другата партия (ДПА) посочва като програмен на своята страница, е програмата за изборите от 2011 г., който обаче е изготвен още през 2009 г. Целият документ представлява виждането на партията за Охридското споразумение и необходимостта от промяна в отношенията между македонци и албанци.

Според ДПА Охридското споразумение е изгубило значението си, срокът му е изтекъл, а то самото се е превърнало в пречка за развитието на обществото. Според програмата причините за този провал трябва да се търсят в комплексните социално-исторически обстоятелства.

В тази си програма партията обръща наистина голямо внимание на историята като набляга на положението на албанците още от времето на Кралството на сърби, хървати и словенци. Изтъква се, че в нито един момент през последния почти един век

на албанците не е дадена възможност да участват равностойно в управлението и да имат глас при вземането на решения. Според авторите на програмата подобно пренебрегване на интересите на група, която макар и малцинство представлява значителна част от населението, би могло да доведе до ескалиране на напрежение. Посочва се също така, че ако договорната база между различните етноси в една държава не се разглежда периодично и не се правят необходимите промени, това ще насърчи противоречията на етническа основа, което от своя страна представлява по-ранна фаза на етнически конфликт. Твърди се, че подобно пренебрегване почти навсякъде по света дава основание на маргинализираната група за гражданско неподчинение и нелоялност към държавата.

Трябва да се отбележи, че твърденията до тук са както разбираеми, така и опасни. Макар те да са предупредителни, би могло да бъдат възприети и като заплашителни. Използваната фраза в текста, че *национализмът ражда национализъм* със сигурност не бива да бъде пренебрегвана. От първата част на програмата, изпълнена с историческа и теоретична обосновка, ясно се вижда желанието за предефиниране на отношенията между албанци и македонци и желанието за изготвяне на нов тип договор между тях, който да замени Охридския.

Продължавайки със своя исторически преглед, авторите на програмата посочват като доказателство за несъстоятелността на подобна политика, която изключва албанците от управлението, конфликтът от 2001 г. Те твърдят, че със своята бързина и масовост той е показал, че мултиетническите отношения в страната не са в добро състояние, че не съществува взаимно доверие, а междуетническата дистанция е сериозна.

Според ДПА Конституцията е основният генератор на тези проблеми и за това тя трябва да бъде променена като се даде заслужено място на албанците. Тя обвинява македонските политици, че умишлено не търсят причините за кризата от 2001 г. в изключването на албанците от политическия процес, а се опитват да намерят друго обяснение. Партията посочва, че поради наследени предразсъдъци македонците възприемат албанците като чужд елемент, а това им пречи да видят реалността – албанците няма да изчезнат от региона и ще продължат да изискват равни права. Това, според ДПА, изисква изготвянето на нов договор, защото Охридският вече е неприемлив.

Ето какви са и основните приоритети, които според ДПА трябва да залегнат в този нов договор за съжителство. Договорът трябва да гарантира:

- Пълното прилагане на договора в срок и търсене на съдебна отговорност при нарушаването му;
- Пълно равенство и право на представителство на албанците в системата;
- Официално използване на албанския език;
- Мониторинг на представителството;
- Една от трите основни позиции в държавата (президент, министър-председател или председател на парламента) да бъде заета от етнически албанец;
- Нов закон за консенсусно функциониране на правителството;
- Реална децентрализация;
- Ново териториално деление, което взема предвид етнически, културни, икономически и инфраструктурни фактори;
- Създаване на институции за развитие на албанските културни ценности;
- Добросъвестно спазване на концепцията за светска държава;
- Премахване на етническите мотиви от държавните символи, герба, химна и т.н.;
- Категорично стратегическо определяне за интеграция в НАТО и ЕС.

Вижда се, че не малка част от тези основни точки преповтарят точки от самото Охридско споразумение от 2001 г. Причината за това е, че ДПА смята, че те не са изпълнени в достатъчна степен и ако изобщо са приведени в действие се дават законови начини да не бъдат спазвани. Това е и основно обвинение към македонските политици – стараят се да удължат максимално периода, в който ще започне прилагането на охридските разпоредби. Това обяснява и защо на първо място в този документ откриваме изискването за спазването в срок на един евентуален нов договор.

В тези два основни документа на ДПА и ДСИ прави впечатление разликата в отношението спрямо политиката в страната. И двете партии се обявяват за неделимост на Македония, за съвместно съжителство и мултикултурализъм, но го заявяват по различен начин. Позициите на ДСИ звучат по-скоро като пожелателни и му дават възможност да бъде много по-гъвкав. Програмата на ДПА от своя страна е много по-крайна и категорична. Тя изисква напълно ново дефиниране на взаимоотношенията

между албанци и македонци, както и заемане на подобаваща позиция на албанското представителство в управлението и при вземането на решения в страната. В голямата си степен тези позиции оказват влияние на изборните резултати и създаването на правителства.

Допълнителна информация относно приоритетите на тези партии получаваме от следващата Таблица №3, в която са отразени вижданията им по ключови въпроси като например - присъединяване към Европейския съюз, децентрализация и т.н. Освен двете „албански” партии ДСИ и ДПА, в нея представяме и данни за другите две големи партии в страната – македонските СДСМ и ВМРО-ДПМНЕ (Таблица №6)⁶. Резултатите, които в тази таблица дават Беноа и Лейвър (Benoit, K. and Laver, M., 2006) още веднъж потвърждават по-горе представените тези.

Оценка на приоритетите на водещите партии в Македония

Таблица №3

Индикатор	СДСМ	ВМРО-ДПМНЕ	ДПА	ДСИ
Присъединяване към ЕС	18,5	17,4	17,1	18,3
Децентрализация	6,9	12,1	2,9	2,6
Национализъм	6,5	17,5	15,9	11,1
Религия	18,0	4,2	4,8	9,7
Град – Село	7,1	14,1	14,8	13,5

Източник: Benoit, K. and Laver, M., 2006

4.4. Изборни резултати

В периода от създаването на независима Република Македония до 2014 г. в страната са проведени 8 пъти парламентарни избори като през това време са направени четири съществени промени в избирателната система. Първите избори в независимата Македония през 1990 г. и 1994 г., се провеждат на базата на мажоритарна избирателна система. При нея 120-те члена на парламента са избрани от 120 избирателни района (всеки район излъчва по един представител).

⁶ Стойности при скала на измерване от 1 до 20, където за индикатор: *присъединяване към ЕС* 1 е неприсъединяване, а 20 е присъединяване; *децентрализация* 1 е за децентрализация, а 20 е за централизация; *национализъм* 1 е липса на национализъм, а 20 – национализъм; *религия* 1 е по-религиозни, 20 – нерелигиозни; *град-село* 1 е град, 20 – село.

Изборите през 1998 г. се провеждат по смесена система – мажоритарна и пропорционално представителство. При тази система 85 от новите депутати са избрани по мажоритарен начин от избирателните райони. Другите 35 депутата идват пропорционално от избирателна област, обхващаща цялата страна.

Първите избори, в разглеждания в дисертацията период, са през 2002 г. и се провеждат след направена избирателна реформа. Тя променя границите на избирателните райони, които са се оказвали проблематични при изборите през 1998 г. Според реформата страната е разделена на 6 района (избирателни единици) като всяка от тях разполага пропорционално с по 20 депутатски места. По този начин се увеличи представителството на малцинствата и малките партии. Промените са част от поголемия пакет законодателни решения, които трябва да бъдат осъществени в страната според Охридското споразумение. Тази система остава същата през целия период на анализ с две малки промени през 2011 г. и 2014 г., с които се създават три допълнителни района, носещи три допълнителни места в парламента. Тези места се избират от македонците, които живеят в чужбина, като при избора се прилага принципа *First Past the Post* (Berisha, D., 2016).

Шестте избирателни единици⁷ са: Кисела Вода (1), Куманово (2), Шип (3), Струмица (4), Битоля (5) и Тетово (6) като всяка една от тях разполага общо с двадесет мандата. Трябва да се отбележи, че това са само наименования на конкретните единици, като те се състоят от множество от общини. Избирателните райони са разделени по такъв начин, че да имат приблизително равен брой регистрирани избиратели – около 280 хиляди души. От приложения картен материал определено може да се установи, че трети и четвърти избирателен район са населени почти изцяло само с етнически македонци. Райони едно и пет също са населени предимно с македонци. Шестият район от своя страна е съставен главно от албанци. Район две се намира на границата с Косово и Сърбия. Той е сравнително етнически балансиран между албанци и македонци като включва и известен брой ромско и сръбско население.

Трите нови избирателни района, добавени при изборите през 2011 г., предназначени за македонците, които живеят в чужбина, са разделени по следния начин – един за Европа и Африка, един за Северна и Южна Америка, и един за Австралия и Азия. Трябва да се отбележи, че Венецианската комисия изразява своите

⁷ Тези избирателни единици се запазват по същия начин и до 2014 г.

притеснения, че с подобно разделяне на районите ще се наруши принципа за равенство на гласовете (Venice Commission, supra note 82, at 7-8).

Проведени през 2002 г. са първите избори след Охридското споразумение. В Таблица №4 са представени общите резултатите на партиите от гласуването, както и процентът гласували по избирателни единици на първите три „албански” партии, както и на двете най-големи „македонски партии” в страната от това гласуване.

Резултати от изборите 2002 г.

Таблица №4

Партия/ Коалиция		ИЕ1 Кисела Вода	ИЕ2 Кума -ново	ИЕ3 Щип	ИЕ4 Стру мица	ИЕ5 Бито -ля	ИЕ6 Тето- во	ОБЩ брой мандати
	% гласували	81,10%	85,0 0%	88,00 %	88,12 %	87,65 %	92,49 %	120
Коалиция „За Македония заедно”, СДСМ	Мандати	13	11	11	11	10	5	61
ВМРО ДПМНЕ и ЛПМ	Мандати	4	4	8	9	7	1	33
ДСИ	Мандати	2	2	0	0	2	10	16
ДПА	Мандати	1	1	0	0	1	4	7
ПДП	Мандати	0	1	0	0	0	1	2

Източник: Държавна избирателна комисия на Македония

Анализирайки данните от Таблица №4, може да се стигне до следните два извода. Първият е неоспоримата победа на новата „албанска” партия ДСИ. Той печели 16 мандата като това е повече от два пъти спрямо резултата на втората партия на албанците ДПА, която взима едва 7 мандата. Нещо повече – ДСИ се намесва по толкова категоричен начин в разпределението на гласовете на етническите албанци, че ПДП успява да вземе едва два мандата. Този успех на ДСИ трябва да се свърже с инерцията, която той поддържа благодарение на имиджа, който са си създали неговите ръководители по време на въоръжения конфликт в страната от предишната 2001 г. Като политически наследник на АНО, той се ползва с доверието на албанците.

Вторият извод е високата избирателна активност в страната, както и фактът, че тя е най-висока в най-албанската част на Македония – Тетово. От таблицата ясно се вижда, че във всички избирателни единици тя е над 80%. Западната част на Македония десетилетия наред е населена предимно с етнически албанци и няма как да се подмине

информацията, че именно там се наблюдават най-високите стойности на избирателна активност. Като цяло този феномен вероятно отново може да се обясни със събитията от предходната година, с начина, по който се възприема Охридското споразумение, както и с отчуждаването между албанци и македонци в страната.

Следващите **парламентарни избори през 2006 г.** са проведени под светлината на очакването страната да получи статут на кандидат за членство в Европейския съюз. Ето защо те са възприемани като тест за нивото на демокрация в Македония и желанието на страната да изпълни критериите, изисквани в процеса по интеграция. Избирателната система е същата като на предходните избори с малко нововъведение – новият избирателен кодекс обединява всичко, свързано с изборното законодателство в един кодекс. Засилват се и мерките, предвидени в наказателния кодекс за нарушения на изборното право. В изборите участват 25 политически партии, 6 коалиции на политически партии, както и две листи с независими кандидати. Следващата Таблица №5 са представени резултатите за основните партии.

Резултати от изборите 2006 г.

Таблица №5

Партия/ Коалиция		ИЕ1 Кисела Вода	ИЕ2 Кума- ново	ИЕ3 Щип	ИЕ4 Стру- мица	ИЕ5 Бито- ля	ИЕ6 Тето- во	ОБЩ брой мандати
	% гласували	55,82%	51,58 %	61,85 %	64,45 %	55,50 %	47,27 %	120
Коалиция „За по-добра Македония”, ВМРО-ДПМНЕ	Мандати	7	7	10	11	8	2	45
Коалиция „За Македония заедно”, СДСМ	Мандати	5	5	7	7	6	2	32
ДСИ и ПДП	Мандати	2	3	0	0	2	10	17
ДПА	Мандати	2	2	0	0	1	6	11

Източник: Държавна избирателна комисия на Македония

Трябва да се отбележи, че на тези избори ДПА се явява самостоятелно, а другите две големи албански партии ДСИ и ПДП участват в коалиция. Това обяснява и данните от таблицата: ДСИ печели 14 мандата, а ПДП – 3 мандата, общо за коалицията 17 мандата. Тук се наблюдава засилване на резултатите на ДПА, която самостоятелно

печели 11 мандата, което е с 4 мандата повече спрямо изборите от 2002 г. В същото време, ДСИ отбелязва спад от 2 мандата спрямо резултатите ѝ от предходните избори. ПДП ще има мандат едва на изборите през 2014 г., когато се явява в коалиция с ДСИ, което ще представим по-долу.

Следващите избори, проведени през 2008 г., са предсрочни. Основна причина за това е настъпилата политическа криза в страната след срещата на НАТО в Букурещ през април същата година. На нея македонското правителство очакваше да получи покана за членство в Северноатлантическия алианс, но това не се случи. Като основна причина на срещата отново бе посочен спорът за името на държавата с Гърция. Този неуспех доведе до вълни от недоволство в страната, както и до гласуване за разпускане на парламента и провеждане на нови избори. Опозиционните партии бойкотират това гласуване като заявяват, че искането за предсрочни избори цели да забави още повече Македония в процеса на решаване на многобройните ѝ проблеми. Въпреки това изборите са провеждат на първи юни 2008 г. В следващата Таблица №6 са представени крайните резултати от тях:

Резултати от изборите 2008 г.

Таблица №6

Партия/ Коалиция		ИЕ1 Кисела Вода	ИЕ2 Кума- ново	ИЕ3 Щип	ИЕ4 Стру- мица	ИЕ5 Бито- ля	ИЕ6 Тето- во	ОБЩ брой мандати
	% Гласували	60,06 %	53,71 %	61,44 %	62,95 %	55,20 %	49,67 %	120
Коалиция „За по- добра Македония”, ВМРО-ДПМНЕ	Мандати	11	11	14	13	11	3	63
Коалиция „Слънце”, СДСМ	Мандати	5	3	6	7	5	1	27
ДСИ	Мандати	3	4	0	0	2	9	18
ДПА	Мандати	1	2	0	0	1	7	11

Източник: Държавна избирателна комисия на Македония

За разлика от предходните избори от 2006 г., които получават сравнително добра оценка от външните наблюдатели, тези от 2008 г. са притеснителни. Инцидентите са предимно с вътрешноетнически характер между привържениците на ДСИ и тези на ДПА. Този факт е обезпокояващ както за мисията на наблюдателите на

ОССЕ начело с Робърт Бари, така и за комисаря по разширяването на ЕС Оли Рен и върховния представител на ЕС по външна политика и сигурност Хавиер Солана. Те изразяват своето безпокойство относно запазването на демократичния характер на изборния процес в страната. Това води до необходимост от ново провеждане на изборите в три от избирателните единици - Кисела Вода (Скопие), Куманово и Тетово, което става на 15 юни 2008 г. Въпреки засиленото полицейско присъствие се налага ново допълнително провеждане на избори в още 12 секции. Това става на 29 юни 2008 г. ДПА заявява, че ще бойкотира този кръг, поради съмнението ѝ за масови фалшификации.

При тези избори се отчита загубата на позиции за ДПА. Голяма роля за това има смяната на лидера на партията малко преди изборите. През юни 2007 г. Арбен Джафери се оттегля и поста заема неговия заместник Мендух Тачи. От този момент ДСИ се откроява като най-сериозната албанска партия в страната.

Острото противоборство между двете най-големи „албански” партии в страната води до най-ниската избирателна активност в „най-албанската” единица – Тетово – 49,67%. (Таблица №6). От своя страна Струмица се изкачва на първо място по този критерий, където активността се оказва най-висока – 62,95%.

Интересно е да се отбележи крайната оценка, която Западът дава за изборите в страната. Според Годишния доклад на Европейската комисия *„наблюдателната мисия на ОССЕ съобщи, че в провеждането на изборите не са съблюдавани съществени международни стандарти”*⁸.

Предсрочните избори през 2011 г. се провеждат една година преди изтичането на мандата на правителството. Необходимостта от тях идва в следствие на бойкотирането на работата на парламента на страната, извършено от основната опозиционна партия СДСМ, както и от някои по-малки партии – Нова социалдемократическа партия, партия "Нова алтернатива", Либералната партия и „албанската” партия "Нова демокрация".

При тези избори въведените допълнителни три избирателни единици са за предвидените за пръв път в македонската парламентарна история места за представителство на гражданите зад граница (по един представител от Европа, Северна

⁸ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2008:2695:FIN:EN:PDF>, The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2008 Progress Report. Brussels, 5.11.2015, p. 7

Америка и Азия и Австралия). Местата в парламента съответно са увеличени с 3 броя. Резултатите от изборите са представени в Таблица №7.

Резултати от изборите 2011 г.

Таблица №7

Партия / коалиция		ИЕ1 Кисела Вода	ИЕ2 Кума- Ново	ИЕ3 Щип	ИЕ4 Стру- мица	ИЕ5 Бито- ля	ИЕ6 Тето- во	ИЕ7 Евро- па	ИЕ8 Север- на Аме- рика	ИЕ9 Азия и Авст- ралия	ОБЩ брой ман- дати
	% гласу- вали	67,37 %	60,00 %	71,79 %	72,53 %	61,25 %	49,39 %	54,32 %	54,50 %	75,19 %	123
Коалиция ВМРО- ДПМНЕ	Ман- дати	9	9	12	11	9	3	1	1	1	56
Коалиция СДСМ	Ман- дати	8	7	8	9	8	2	0	0	0	42
ДСИ	Ман- дати	2	3	0	0	2	8	0	0	0	15
ДПА	Ман- дати	1	1	0	0	1	5	0	0	0	8

Източник: Държавна избирателна комисия на Македония

В резултатите от това гласуване са забелязва спад както при тези на ДСИ (от 18 места в предходния парламент се намаляват на 15), така и на ДПА (от 11 места през 2008 се намаляват на 8). Характерно за тези избори е, че 2011 г. е изборната година с най-ниска избирателна активност в избирателната единица Тетово – само 49,39%. Струмица и Щип обаче продължават да държат първите места по най-висока активност, съответно 72,53% и 71,79%. Въпреки резултатите изборите могат да бъдат оценени като положителни за ДСИ. В периода 2008 – 2011 г. той е коалиционен партньор в правителството на ВМРО-ДПМНЕ, но в този период тази партия има пълно мнозинство и не се е съобразявала с участието на ДСИ във властта. След изборите от юни 2011 г. обаче, ситуацията вече е променена и ВМРО-ДПМНЕ, макар и победител, губи мнозинството си.

Изборите през 2014 г. (Таблица №8), проведени на 27 април, също са предсрочни. Характерното за тях е, че съвпадат с втория тур от президентските избори, поради което са тясно преплетени с тях. Опозицията около СДСМ отказва да признае резултатите и да заеме спечелените места в парламента. В резултат от тези избори е съставено деветото правителство на страната. Преди провеждането им с консенсус между партиите е прието ново изменение в изборния кодекс. Промените не са свързани с избирателната система, а по скоро със засилване на регулациите на водене на

предизборни кампании, подобряване на механизма за изготвяне на избирателни списъци, както и за подобряване на процедурата по подаване на оплаквания.

Участие в изборите взимат девет политически партии и пет коалиции като това се явява най-ниския брой участници на парламентарни избори в страната. В следващата Таблица №8 са представени резултатите от тези избори.

Резултати от изборите 2014 г.

Таблица №8

Партия/ Коалиция		ИЕ1 Кисела Вода	ИЕ2 Кума -ново	ИЕ3 Щип	ИЕ4 Стру мица	ИЕ5 Бито -ля	ИЕ6 Тето- во	ОБЩ брой мандати
	% гласували	65,22%	60,18 %	70,80 %	73,14 %	61,24 %	49,69 %	123
Коалиция „За Македония заедно” ВМРО ДПМНЕ	мандати	8	10	13	12	11	4	61
Коалиция СДСМ	мандати	7	5	7	8	6	1	34
ДСИ	мандати	3	4	-	-	3	9	19
ДПА	мандати	1	1	-	-	-	5	7
ГРОМ	мандати	1	-	-	-	-	-	1
НПД	мандати	-	-	-	-	-	1	1

Източник: Държавна избирателна комисия на Македония

Резултатите показват, че управляващата партия ВМРО-ДПМНЕ на премиера Никола Груевски печели убедително. Въпреки това тя не успява да постигне абсолютно мнозинство. В 123-членния Парламент ВМРО-ДПМНЕ разполага с 61 депутати, в т.ч. с по един представител на диаспората от трите избирателни единици – Европа и Африка (избран с 4 512 гласа, което съставлява 52,38% от гласувалите); Австралия и Азия (избран с 881 гласа или 89,71% от гласувалите) и Северна и Южна Америка (избран със 1 170 гласа – 63,41% от гласувалите)⁹.

В Таблица №9 могат да се видят резултатите в отделните 6 избирателни района, както и броят на общините, в които албанските партии печелят изборите.

⁹ Данните са от страницата на Държавната избирателна комисия на Република Македония <http://rezultati.sec.mk/Parliamentary/Results?cs=mk-MK&r=2&rd=r&eu=8&m=All&ps=All>

Таблица №9

№	Изборен район	Брой общини	Спечелени от албански партии
1	Кисела вода	9	4
2	Куманово	9	3
3	Щит	6	1
4	Струмица	19	-
5	Битоля	14	3
6	Тетово	12	9

Източник: Данните са от ЦИК на Република Македония

По отношение на представянето на „албанските“ партии може да се каже, че продължава тенденцията на по-добро представяне на ДСИ спрямо ДПА. Спрямо предходните избори ДСИ печели с 4 места повече и получава 19 депутата, докато при ДПА се отчита спад от 1 място и получава 7 мандата. ДСИ влиза в състава и на деветото правителство.

4.5. Количествен анализ и проверка на хипотезите

За целите на анализа бе използван и емпиричен метод, с помощта на който по независим път да се потвърдят или отхвърлят първоначално заложените хипотези. За целта бяха използвани данни от Европейско изследване на ценностите от базата данни, която предоставя ZACAT¹⁰. Работата включваше използване на метода на т.нар. класификационно дърво. Той е изключително подходящ, тъй като успява да улови наличието на връзки или различия чрез групирането на признаци, зададени като променливи. Идеята на тези класификационни дървета се състои в наличието или липсата на разклонения от съвкупности. Ако при въведените променливи съществуват различия се получават различен брой разклонения, а ако няма – съвкупната информация остава цяла и не се наблюдават разклонения.

Бяха разгледани 14 различни променливи, които да ни запознаят още по-подробно с разликите между отделните партии в Македония. За целта се постави една и съща независима променлива – *за коя партия бихте гласували*.

¹⁰ European Value Survey, 2008

Въпросите, които бяха използвани като зависими променливи са разделени в три основни групи. Едната група въпроси се отнася до важността на религията и националната гордост. Чрез получената информация от тези класификационни дървета се търсеше отговор на това по какъв начин възприемат етническите албанци ролята на религията в техния живот, дали тя оказва влияние върху ежедневието им и отношенията с представители на други религии – основно християни. Също така се провери до каква степен е важно за тях македонското гражданство и кое е по-важно – областта, в която живеят или държавата.

Втората група бе с въпроси, отнасящи се до това колко доверие имат анкетираните в различни институции (полиция, парламент и военни сили) и международни организации (ЕС и НАТО). Целта тук бе да се провери емпирично дали има различия в отношението към тях както между „албанските“ партии, така и между тях и всички останали партии в страната.

Третата група въпроси се отнаше до отношението към политиката и склонността към участие в различни протестни акции, петиции, окупиране на сгради и др. Трябва да се отбележи, че някои от въпросите в тази група могат да бъдат категоризирани като „престижни въпроси“. Ето защо можем да очакваме отговори, които се разминават с реалните действия на анкетираните.

Данните от трите групи въпроси могат да бъдат обособени в три извода. От първата група става ясно, че етническите албанци в страната по-скоро не желаят да имат християни за съседи и поставят на първо място своята общност и територия - не страната като цяло, а конкретно място, област, регион. Като цяло те са сравнително горди да бъдат граждани на Македония, но все пак е висок и процентът на тези, които изобщо не се гордеят с това.

От втората група въпроси основно е заключението, че има съществена разлика в доверието към отделните групи в международните организации НАТО и ЕС, и не чак толкова голямо що се отнася до вътрешните институции.

Що се отнася до третата група – според резултатите над една трета от анкетираните се интересуват от политика и смятат, че тя е важна за техния живот. Този показател е интересен като се има предвид нивото на политическа култура, което има в страната.

5. Приносите

Като основно достойнство на настоящата дисертация може да бъде посочено допринасянето ѝ за разширяването на познанието в един недобре изследван дял от науката какъвто представляват етническите партии.

Доказването на етническия характер на тези партии с помощта на научни методи също може да се посочи като едно от достойнствата на дисертацията. ДПА и ДСИ бяха разграничени на база междупартийна конкуренция, а чрез средствата на емпиричния анализ се доказва, че една от основните разделителни линии на партийната система е етническият кливидж.

При анализа на изборните резултати беше открита и потвърдена взаимната връзка между избирателен регион, етническия му характер и партията, събрала най-много гласове. След направените изследвания ясно се открие и разделението на страната на етнически принцип. Това може да се проследи в картите с етническото разпределение на населението и изборните резултати.

Друг принос на работата е доказването на институционализацията на двете най-големи албански партии ДПА и ДСИ в рамките на партийната система в Македония. Това стана чрез анализ на изборните резултати и участието на двете партии в управлението на страната, посредством включването им в управленските коалиции. През целия разглеждан период (2001 г. – 2014 г.) или ДПА, или ДСИ има свои министри и се включва активно в държавната власт.

Не на последно място принос на работата е и затвърждаването на тезата, че една от характеристиките на партийната система в Република Македония е неизбежното участие на „албанска” партия в управлението. Това неписано правило важи с особена сила след конфликта от 2001 г. Причините за това явление са две – или неуспех на първата партия да си спечели пълно мнозинство от изборите, или желанието да има представителство на албанския етнос в управлението с цел да се избегнат нови конфликти.

Литература

Карасимеонов, Георги. Политическите партии, София, ГорексПрес, 2000

Митев, Петър-Емил, Антонина Желязкова и Горан Стойковски – Македония на кръстопът, София, Изток - Запад, 2008

Първанов, А., Стамова, Марияна. „Албанският фактор в Македония (1944-1991)” в Гарабедян, Агоп (ред). Турция. Балканите. Европа. История и култура. Изследвания в чест на професор Дженгиз Хаков, София, Парадигма, 2003

Симеонова, Ваня. „Албания и албанските етнически общности в нейното непосредствено съседство” в: Първанов, А. (ред). Етномалцинствени проблеми в Югоизточна Европа през 90-те години на XX век и евроатлантическата интеграция на България, София, Албатрос, 2001

Стамова, Марияна. „Албания и албанските етнически общности в нейното непосредствено съседство” в: Първанов, А. (ред). Етномалцинствени проблеми в Югоизточна Европа през 90-те години на XX в и евроатлантическата интеграция на България, София, Албатрос, 2001

Стамова, Марияна. Албанския проблем на Балканите: исторически корени и съвременни измерения в: Първанов, А. (ред). Етномалцинствени проблеми в Югоизточна Европа през 90-те години на XX в и евроатлантическата интеграция на България, София, Албатрос, 2001

Стамова, М., Първанов, Антон. „Албанският етнос в Република Македония 1991–2006” в: Гарабедян, А. (ред). Гранични и етнонационални конфликти в Средна и Югоизточна Европа. Доклади от научна конференция 12–13 юли 2007 г. в София. Институт по балканистика при БАН, София, 2008

Харалампиев, Калоян. SPSS за напреднали. Университетско издадателство „Св.Климент Охридски“, София, 2007

Benoit, Kenneth, Michael Laver. Party Policy in Modern Democracies, New York, Routledge, 2006

Berisha, Dardan. The Politics of Electoral Systems in the Former Yugoslav Republic of Macedonia, Indiana Journal of Constitutional Design: Vol. 2, Article 1: 1- 22, 2016

Chandra, Kanchan. “What is an ethnic party?” in Party Politics, 2011, Vol. 17, number 2

Horowitz, Donald. Ethnic groups in conflict, Berkeley, University of California Press, 1985

Ishiyama, John and Marijke Breuning. Ethnopolitics in the New Europe, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1998

Mainwaring, Scott and Mariano Torcal. Party system institutionalization and party system theory after the Third wave of democratization. – In: Katz, R. and Grotty, W. (eds.). *Handbook of Party Politics*. Sage:204 – 227

Mainwaring, Scott and Edurne Zoco. Political sequences and the stabilization of interparty competition: Electoral volatility in Old and New Democracies. – *Party Politics*, vol. 13(2), 155 – 178

Mozaffar, Shanheen and James Scarritt. Why are there so few ethnic parties in Africa?, paper prepared for presentation at the International Political Science Association, Quebec City, 2000

Schwandner-Sievers, Stephanie, Fischer, Bernd J. “Albanian Identities – Myth and History”, London, Hurst & Company 2002

Публикации и участия в конференции

Чолакова С. (2014) Демократична партия на албанците и Демократичен съюз за интеграция в изборна надпревара: програми, приоритети и резултати в периода 2001 – 2011 г. В сборник *Кюстендилски четения 2013*, <http://lib.sudigital.org/collection/Books%20after%201944?ln=bg>

Чолакова С. (2016) Характер на партиите Демократическа партия на албанците и Демократичен съюз за интеграция в Република Македония (2001 г. – 2011 г.). В сборник *Минало и съвремие на Югоизточна Европа. Студентски интерпретации*, УИ Св. Климент Охридски

Чолакова С. (2013) ДПА и ДСИ в изборна надпревара. Доклад на научна конференция Кюстендилски четения 2013 Фаталното в историята, СУ Св. Климент Охридски

Cholakova, S. (2014) Generational and Territorial Cleavage – Effects on the Party System. Old Rules & New Traditions: Generational Divides in Central and Eastern Europe. 13th International Postgraduate Conference on Central and Eastern Europe, University College London